

SEMINAR O NIČEOVOM ZARATUSTRI

Karl Gustav Jung

In the Spring of 1934, Doctor C. G. Jung and a group advanced students had engaged themselves with Nietzsche's strange and wonderful work Thus Spoke Zarathustra as their new topic. And when the group convened in May, they heard their mentor's warning that they all had an uphill and rocky path before them. However, their journey was destined to end before its natural culmination, drowned out by the alarms of war as the fateful summer of 1939 approached. Ilija Kapičić has translated and prepared this work for publishing.

Predavanje IV

12. februar 1936

* * *

Prof. Jung: Ovdje je pitanje Miss Hannah: Na prethodnom seminaru rekli ste u vezi stiha o velikoj slučajnosti da većina stvari zavisi od slučajnosti, i da mi tu možemo veoma malo uraditi. U vezi sa jednim od sljedećih stihova rekli ste da mi stvaramo našu sudbinu u daleko većoj mjeri nego što shvatamo, i da jednom kad to saznamo možemo početi da je mijenjamo. Da li je to paradoks? Da to je paradoks. „Ili se jedno mijenja u drugo u skladu sa našim stanjem svijesti? Ili, da li ono što zovemo slučajnost stvarno čini Sopstvo, i da štoviše postajemo svjesni,

vidimo da je njegov obrazac naš vlastiti, ali ga možemo malo voljeti iz ego perspektive“?

Drago mi je da je Miss Hannah nabacila ovo pitanje. Vidite u frazi „mi“ govori se o vrlo kompleksnoj činjenici, jer postoji uvijek svjesno „mi“ i cjelokupno „mi“; nešto treba dodati da bi se objasnio paradoks. Kada se posmatra kako ljudi žive, vidi se kako živi njihova ukupnost koja se sasvim razlikuje od načina svjesnog života. U mnogim slučajevima ne može se čak ni razabrati da li su ljudi svjesni što čine, kako žive i što kažu; moraju se raspraviti i pažljivo istražiti određene činjenice kako bi to saznali. Iznenadujuće je koliko malo ljudi znaju o onome što čine; pretpostavlja se da su sasvim svjesni toga, ali zapravo nisu. Kao da se to događa nekom drugom. Tako da se nikad ne može reći da li je nečiji partner uradio nešto svjesno, ili nije: uvijek se mora istraživati. Naravno, u običnom govoru ne uzimaju se u obzir ove tanane razlike! I to je ponovo paradoks jer su šokantno očigledne; ali sa drugog stanovišta veoma su suptilne, zato se razlike ne vide. Pa, fraza „mi“ u jednom trenutku znači ukupnost onoga što se događa, dok u nekom drugom kontekstu znači više posebni svjesni ego. Zapravo, to je činjenica da svjesni ego može učiniti veoma malo. To je kao da ste okruženi svim vrstama neizbježnih uslova tako da jedva znate kako da se krećete; ali ako se govori o jednom malom krugu u kojem se ego može kretati čini se kao da se može napraviti jako puno. Budući, dakle, kao što je nečija sudbina sadržana u tom malom krugu ona se može mijenjati – postoji slobodna volja unutar malog kruga čovjekovog ličnog dometa. Ali, izvan njega – a, naša je cjelokupnost uglavnom izvan njega – ništa se više ne može uraditi.

Nego, sasvim je sigurno, ako se poveća domet nečije svijesti neko će, naravno, imati mnogo veći prostor na kojem se primjenjuje slobodna volja, tako da se u toj mjeri takođe može uticati na nečije stanje. No, u poređenju sa cjelinom to je vrlo malo. Stoga, čak iako se dostigne znatno proširenje svijesti treba prihvatiti

nedostatak slobode, prihvatiti činjenicu da se stvari dešavaju van pameti, protivno egu. A, do te granice se dolazi, moglo bi se reći, u trenutku kada se otkrije inferiorna funkcija ili suprotni tip. Na primjer, kada introvert otkrije mogućnosti svoje ekstrovertije njegova svijest se proširi do te mjere da on prekorači granicu svoje slobode; ali kada dotakne svoju inferiornu funkciju njegova sloboda je prohujala. Instinktivna reakcija je, dakle, da se povuče što je više moguće, da izbjegava ljude koji dodiruju njegovu inferiornost, da izbjegava sve što može na nju podsjećati, jer niko ne želi da se podsjeća na svoj poraz. Čovjek, naravno, psuje ljude i okolnosti koje ga podsjećaju na njegovu inferiornost; i to je na neki način glas instinkata jer se čovjek osjeća nesposobnim da se sa njom nosi. Ali, ako se proces razvoja svijesti nastavi sve više i više shvata da ne pomaže izbjegavanje sebe; prisiljen je da kroz sebe prihvati čak i svoju suprotnost i nedostatak slobode. Svako sa pristojnim proširenjem svijesti biće prisiljen da prizna da, takođe, na neki način nije slobodan, da se moraju prihvatiti mnoge stvari u sebi kao činjenice koje se ne mogu mijenjati – barem ne u ovom trenutku.

Zatim, ako vas proširenje svijesti prisili da prihvatite vašu suprotnost vi time, naravno, morate prekoračiti granicu prirodnog ega. To je tačno ono što Zaratustra pokušava da poučava, a još više u sljedećem poglavlju; naime, da još nijesmo otkrili čovjeka u njegovoj ukupnosti uprkos činjenici da ga možemo vidjeti spolja. Mi vidimo kako drugi ljudi žive ali oni nijesu u stanju to da vide, a budući da život samo živimo, bez da ga vidimo mi ne znamo kako živimo. Dakle, unutar svoga vlastitoga dometa ego može napraviti veliki posao ali izvan njega vrlo malo, jer on tada zakorači preko u nesvjesni život đe se ne može ništa napraviti. Samo kada to područje nesvjesnog mogne biti pokriveno sviješću, kada je dio prethodnog nesvjesnog života uvučen u sferu svijesti, onda je on uopšte stvar vašeg vlastitog izbora. Ako to nije slučaj, dobro, onda će biti izabran za vas;

nešto će odlučiti umjesto vas, i tada naravno niste slobodni. Dakle, iako je sav taj dio vašeg života koji je proživljen na nesvjestan način neslobodan on je ipak vaš jer ste vi u njemu; možda ga niste izabrali, ali ste tu u rupi. A, ako ste malo više svjesni, vi vidite da sami manipulišete u kipućoj vodi; pažljivo ste birali svoj put dok ste pronalazili toplu vodu u kojoj sijedate. Ako niste svjesni svog vlastitog puta kažete da se sigurno neko poigrava sa vama i podmeće lonac kipuće vode na mjesto gdje vi želite šesti. Ali, sa malo više svijesti vidite da ste vi to učinili, i sa još više svijesti vidjećete da niste mogli izbjeći da to učinite; morali ste to učiniti za određenu svrhu.

Tako polako dolazite do zaključka da su mnoge stvari koje ste prethodno rekli bile pogrešne, koje je neki đavo za vas priredio, bile su stvarno samo ono što ste vi tražili, pripremili i tu stavili za vlastitu upotrebu, sa ciljem, i da je vaša prethodna ideja da je neki neprijatelj spremio zamku bila praznovjerje. Što više imate takva iskustva više ćete biti skloni da shvatite da je to istina u svim tim slučajevima koje ne razumijete. Stvari vam se još uvijek događaju; imate izvjesnu sudbinu koja nije dobrodošla, koja vas remeti – ili situacije nastaju tamo gdje pretpostavljate da neko radi protiv vas. Ali, sada ste više sposobni da kažete: „U mnogim slučajevima sam vidio da sam ja bio moj vlastiti neprijatelj, da sam ja bio taj mudri čovjek koji je priredio takav škripac za sebe, da sam u ovom slučaju ja vjerovatno učinio isti trik – stvarno ja još to ne razumijem“. Tu stvarno još uvijek izgleda kao da je nešto protiv vas, ali ste tako impresionirani vašim prethodnim iskustvima da primjenjujete novu hipotezu. I tako polako dolazite na ideju da vjerovatno nije ništa u ljudskom životu upravo protiv njega; cjelokupna stvar je vjerovatno urađena s planom i ne postoji takva stvar kao što je ogromna slučajnost. Veličina je Sopstvo; Sopstvo je to pripremljeno za određenu svrhu. Tada još uvijek možete reći „mi“ smo uradili tako i tako, ali to više nije tačno, to nije tačna upotreba govora budući da je to Sopstvo.

Miss Crowley: U vezi toga govorili ste o prihvatanju života kao da to nije samo prihvatanje haosa, već i njegovo življenje, kao da ne postoji ništa osim haos. To je za mene tako zbunjujuće, jer je isto ideja u tome da ako ne vidite nit Sopstva u njemu, to bi dovelo do frustracije i bezdušnosti.

Prof. Jung: Pa, ako ne vidite ništa drugo sem haos to znači nesvjesno stanje, jer ta količina života koju kontrolišete egom sigurno nije haos već je mali kosmos. Ali, izvan toga je nešto što izgleda kao haos ili slučajnost, i sve ostalo što je o tome rečeno je prosto pretpostavka; dozvoljeno vam je da kažete da nije haos samo kada u njemu doživite kosmos, tajni poredak. To je stvarno istina da ako nijeste doživjeli poredak stvari, one su metež, pogrešna je pretpostavka to zvati poredak. Naravno, mi smo prepuni takvih pretpostavki, naučeni smo da ih pravimo, da imamo optimističke koncepcije i tako dalje, i to je pogrešno. Svijet je poredak samo ako neko doživi taj poredak, ne prije; on je haos ako ga niko ne doživljava kao kosmos. To ima mnogo veze sa kineskom idejom o Tao. Uvijek se sjetim priče o čudotvorcu Kiau Tschou. Da taj momak nije otišao u Tao ne bi kišilo, ali ne postoji uzročnost; jednostavno dvije stvari idu zajedno, poredak je uspostavljen samo kad je poredak uspostavljen. Morao je doživjeti red u tom haosu, u tom neskladu Neba i Zemlje, a da nije doživio harmoniju toga ne bi bilo.¹ Dakle, to je visoka istočnjačka filosofija, ja nijesam u stanju da vam objasnim ovaj veliki paradoks.

¹ Jungu je njegov prijatelj Richard Wilhelm ispričao priču, u kojoj je on (Kiau Tschou) nekada živio u dijelu Kine koji je patio zbog suše. Tvorac – kiše, budući pozvan, tri dana se zatvorio u mirnu kuću, i četvrtog je pao veliki snijeg. Upitan da objasni svoje moći on je odrekao da je neko mogao stvoriti snijeg. Nego, pošto je Zemlja bila u neredu: „ja sam morao da čekam tri dana dok se nijesam vratio u Tao, i tada je naravno stigla kiša“. Vidite, CW 5, par. 604.

Predavanje II

13. maj 1936

Sada ćemo preći na naš tekst:

„Bog je nagađanje: Ali, ja ne želim da vaše nagađanje dosegne izvan vaše stvaralačke volje“.

Često smo susrijetali ideju da je Bog nagađanje. To je bila posebna predrasuda tog vremena, druge polovine devetnaestog vijeka, kada su ljudi počeli da koketiraju sa vrstom hipoteze koja je u antici bila poznata kao euhemerizam. Ovaj pojam dolazi od imena grčkog filozofa Euhemerusa koji je imao ideju da su bogovi nekada bili ljudi, da je Zevs, na primjer, bio kralj ili neki važan čovjek poput Herakla, i da su nakon toga ljudi mislili da su oni bili bogovi – legenda je od njih načinila bogove. Na taj način se pretpostavljalo da su bogovi koji su naseljavali Olimp bili izuzetne istorijske ličnosti koje su postale legendarne, i Oziris je takođe bio samo čovjek. Praktično ista ideja se nalazi u Carlyle – ovoj poznatoj knjizi *Heroji i Obožavanje Heroja*; on simpatizuje takva euhemeristička gledišta.² To je pokušaj racionalizacije koncepta o bogovima. Dakle, u drugom dijelu vijeka počeli su da misle da Bog ili bogovi nijesu čak ni euhemerističke osobe, već da koncepcija stvarno ne potiče niotkuda, to je samo koncept koji je uvijek pravljen, vrsta hipoteze koju je u potpunosti stvorio čovjek.

Vi znate, čitavo devetnaesto stoljeće bilo je vrijeme kada su ljudi postali svjesni onoga što rade. Kada je neka ideja prošla kroz čovjekovu glavu, kada je našao govor ili razmišljanje tada je postao svjestan da je on to razmišljanje i onda je pretpostavio

² Thomas Carlyle (1795 – 1881), škotski esejist i historičar. Njegova najpoznatija knjiga objavljena 1841, predstavlja teoriju o heroju sa primjerima izvučenim iz istorije.

da je on tvorac svog mišljenja. I tako gledajući na to što je radio nazvano je psihologija; psihologija se shvatala kao nauka o čovjekovom ponašanju, isključivo nauka o svijesti. Kada se nešto, događaj, dogodio u čovjeku pretpostavka je bila da je on tvorac tog događaja ili procesa – naravno samo ukoliko je njegova psihologija bila u pitanju. Ako mu se razvio rak ili je patio od tifusne groznice nije se pretpostavljalo da je on odlučio da on pati od tih bolesti jer je bilo očito da su mu se takve stvari dogodile. Ali, kada je bila riječ o idejama ili o mentalnim stanjima on je manje ili više bio odgovoran za to, osim ako je bio baš lud. Pretpostavljalo se da se psihoza ne stvara, ona se događala nekom kao i tifusna groznica, iz određenih uzroka. Ali, u početku vijeka, u vrijeme prvih psihijatara – psihijatar je pronalazak tog vijeka – još uvijek se vjerovalo da ljudi stvaraju čak i psihozu, da su lošim ponašanjem donijeli sebi psihozu, sa određenim lošim običajima ili navikama, lošim vladanjem ili nemoralom, i tako dalje. Postoji poznati njemački udžbenik iz tog vremena koji je u potpunosti izgrađen na toj hipotezi, da su ljudi tvorcii svog ludila³, što je otprilike isto kao i njihovo pretpostavljanje da su oni tvorcii svoje tifusne groznice. Ali, nijesmo još toliko daleko da pretpostavimo da nam se naša psihologija, naš um, mentalni procesi sa kojima se poistovjećujemo, događaju; to se još uvijek čini da je najavanturističkija ideja. Ali, čim je um

³ Iako se Richard von Krafft – Ebing ne bi složio sa ovom karakterizacijom, njegov *Udžbenik o Ludilu Zasnovan na Kliničkim Posmatranjima*, (prevod na engleski C. G. Chaddock, Philadelphia, 1904, original Stuttgart 1879), bio je najpopularnije djelo u ovoj oblasti dugi niz godina. Na drugom mjestu Jung je ispričao što se dogodilo sa ovim djelom kada je pokušao da odluči o svojoj medicinskoj specijalizaciji i imao je „snažnu reakciju“ na njega jer je govorilo o „subjektivnom karakteru“ psihijatrijskih udžbenika, i o psihozama kao bolestima ličnosti. Jung je u trenutku znao da njegova sudbina leži. Vidite, MDR, str. 108 – 9, 111.

malo lud, mi smo skloni da budemo dovoljno ljudi da mislimo da se to dogodilo. Na primjer, kad se upoznate sa Ničeovim izuzetnim idejama vi kažete: „To je ludilo. On je bio prisiljen da kaže takve stvari. To je „simptom“. Ali, za njega to nije bilo tako; to je bilo ono što je on *želio*, to je bila njegova volja da kaže takve stvari. Uvijek bi, naravno, za njega bilo puno bolje da je bio u mogućnosti da vidi da su mu se takve stvari dogodile; tada bi se mogao zapitati što su zapravo značile i ko je iza zavjese što mu ih kazuje. Tada bi bio u mogućnosti da se odvoji od Zaratustre. Ali, nije mogao jer je pretpostavljao da je on tvorac Zaratustre. Njegovo nesvjesno se za njega ponašalo veoma stvarno: ono je učinilo da vidi da su on i Zaratustra dvoje. Njegove čuvene riječi su: „*Da wurde eins zu zwei und Zarathustra ging an mir worbei, (od mene jedan postade dva, i Zaratustra pođe sa mnom, pp)*. On, međutim, nije obratio pažnju jer je smatrao što god je čovjek, ili što god je uradio, *on* je to uradio, da ego emanira takve stvari zasnovane na vlastitoj volji, da ih izaziva kreativna volja ega. I naravno, kada se prave takve pretpostavke, na sebe se preuzima sva odgovornost za cjelokupnu proceduru. I tada sam ja tvorac Boga. Ja sam tvorac Zaratustre. Ja sam potpuno sam. I ja sam tvorac svog vlastitog svijeta – niša mi se ne događa što nije moje. Niče je potpuno u poziciji stvaraoca svijeta. Bog bi mogao reći: „Ja sam svijet. Ja sam u svakom djeliću svijeta – sve što se događa moje je. Ja činim to. Ja sam svaka vrsta gluposti, svaki zločin, svako zadovoljstvo, sva ljepota. Ja sam sve i ne postoji ništa izvan mene“.

Vidite, ovo poistovjećivanje sa Bogom zamka je u koju je konačno upao kasniji dio devetnaestog vijeka, jer nijesu videli koliko se dogodilo umu. I, obratite pažnju, uprkos činjenici da se nauka razvila u tolikoj mjeri, oni nijesu uzimali kao poseban znak nemorala kada se čovjek mentalno razbolio, to je bila nesreća. Možda mu je otac bio pijanica ili patio od sifilisa, ili ako je bilo epileptičara u porodici bilo je sasvim prirodno da se

slučaj iste prirode trebao dogoditi, da treba da se rode deca sa slabim mozgovima i vjerovatno postanu luda. To je bio početak novije i istinitije koncepcije. Mora se otići samo malo dalje da bi se oslobodili svih predrasuda devetnaestog vijeka i tada mi ne bi uzimali u obzir našu isključivu odgovornost za ono što mislimo ili radimo: znali bi da nam se stvari zapravo događaju. Mi nijesmo slobodni, nijesmo kreativni centri koji će možda stvoriti Natčovjeka. Veoma smo jadni. Naša slobodna volja je veoma ograničena. Zavisimo od našeg okruženja, vaspitanja, roditelja, zato što smo rođeni sa određenim arhetipovima i izvjesnim poremećajima.

I kao što neku ludu osobu ne možemo učiniti odgovornom za njeno ludilo, tako Ničea ne možemo učiniti odgovornim za činjenicu da je mislio da je mogao stvoriti ili poništiti Boga, ili da je mogao stvoriti Natčovjeka ili Zaratustru. Nije mogao izbjeći da misli poput toga, prije svega zbog svog vremena – bio je pod istom predrasudom. Nije mogao izbjeći da misli da je on stvorio Zaratustru, iako je on sam izabrao ime starog proroka kako bi označio činjenicu da je Zaratustra postojao mnogo ranije nego Niče. Arhetip mudrog starca postoji od pamtivijeka; pronalazite ga svuda i on nipošto nije Ničeova kreacija. Jer, mislio je da on može stvoriti takve stvari. Pa je sudjelovao u stavu svog vremena, tako da nijesu bile dovoljno razvijene linije objektivne svijesti.

Mi sada u dvadesetom stoljeću počinjemo da proširujemo objektivno naučno gledište u sferi takozvanog normalnog funkcionisanja uma; i počinjemo da razumijemo da se naši mentalni procesi pojavljuju ili događaju u mnogo većem stepenu nego što se ikad ranije mislilo. I ako se možete pridružiti takvom uvjerenju vi imate mogućnost – koja dokazuje da je veoma korisno – odvajanje od takvih likova. Možete pretpostaviti da oni imaju vlastiti život i da sami sebe stvaraju; i da prosto dolazite na način opažajućeg oka, ili da od njih patite tačno onoliko koliko

patite od lošeg nasljeđa. Vidite, kada postoji epilepsija u vašoj porodici vi možete naslijediti epilepsiju ili njen trag u vašem karakteru pokazujući ga u emocionalnosti ili u neobičnim snovima, i skloni ste da mislite da ste vi sigurno stvorili te snove ili emocije i da ste vrlo loši. Onda otkrijete da je to sve nasljeđe, pa kako ga možete izbjeći? Našli ste se u tijelu koje ima takve – i – takve nedostatke, kao što ste se našli sa takvim – i – takvim mozgom koji ima svoje dobre i loše dispozicije. Vidite, ako se ne poistovjećujete sa svojim manama nemate šansu da se poistovjećujete ni sa svojim vrlinama; onoliko malo koliko smo naslijedili naše vrline naslijedili smo i naše poroke. Ali, ako se ne poistovjećujemo imamo šansu da otkrijemo što je ovaj jadni ego i možemo naučiti kako da postupamo sa naslijeđenim faktorima našeg uma. Tada imamo priliku da steknemo slobodu. Sve dok pretpostavljate da vi stvarate vrijeme, što možete učiniti? Uzalud ćete pokušati da stvorite dobro vrijeme i nikad nećete uspjeti, i zato ste sve vrijeme ljuti na sebe zbog stvaranja kiše, nikad nećete pronaći kišobran. Patićete od prokletih osjećanja inferiornosti umjesto da ste izmislili dobar kišobran. Pa, budući da je Niče pretpostavio da je Bog nagađanje sasvim je logično da kaže: „Ali, ja ne želim da vaše nagađanje doseže izvan vaše kreativne volje“. Drugim riječima, ne smijete da pravite nagađanja koja ste nesposobni da ispunite, on nastavlja:

„Da li možete stvoriti Boga? – Onda, molim vas, začutite o svim bogovima! Ali, možete stvoriti Natčovjeka“.

Naravno, ne možete stvoriti Boga, pa zašto pretpostavljati Boga? Ovo se naravno zasniva na pretpostavci da takve stvari postoje samo zato jer ih čovjek stvara. Ali, ostavite li otvorenu mogućnost da Bog postoji bez čovjekovog izuma, taj čitav argument je beskoristan jer čovjek nema nikakvu vezu sa njim; Bog je ili nije: on je van čovjekovog dometa. Sasvim sigurno, ideja o Bogu ili Božjoj slici jako puno je pod uticajem čovjekove dispozicije u vremenu i prostoru, njegovog temperamenta i tako

dalje, ali univerzalna je činjenica da svuda susrijećemo određene ideje koje su ekvivalentne ovom osnovnom čovjekovom iskustvu: naime, to je izvan njegove volje, ili pored njegove volje, postoji još i druga volja što god da je. Na primjer, ako pokuša da bude fin nalazi da je razapet; ako želi da kaže nešto dobro kaže nešto loše; ako želi da kaže istinu on slaže. Stalno je ometan nečim što nije njegova vlastita volja. U tom iskustvu kao da je posjednut duhovima ili zlim uticajima – ili Bogom, krajnjim pribježištem, moglo bi se reći, svih magijskih ukrštanja čovjekovih individualnih namjera. Dakle, ovo osnovno iskustvo nije čovjekov izum već prosto činjenica, činjenica koja je svaki dan pod vašim nosom; i ako želite da vidite kako je nastalo da to ljudi zovu konačno „Bog“ proučite život primitivaca.

Ili, proučite samo slučajeve koji su pravo pred vašim očima. Na primjer, pretpostavite da morate nešto učiniti sa temperamentnom osobom koja lako postane emocionalna i uleti u neki od svojih nastupa kad vi kažete nešto neugodno. Tada joj kažete: „Ali, pogledaj, ti si van sebe; budi svoj, budi razuman. Ne mogu razumjeti koji te je đavo uzeo pod svoje da pričaš takve lude stvari“. Tretirajte tu osobu kao da je otuđena od sebe, kao da je zaposjelo neko strano biće. Ako živite pod primitivnim okolnostima i koristite terminologiju koju je odredilo vaše okruženje, vi kažete: „Oh dobro, s vremena na vrijeme loš duh ulazi u tog čovjeka“, i onda morate pokušati da ga eliminišete ili čekati dok ne nestane, i čovjek se vrati u normalu. Primitivac objašnjava uobičajeni nastup emocija kao magijsku činjenicu; ako proučite istoriju religija i pažljivo analizirate što je u pozadini svih tih ideja vidite da je to psihički ne-ego koji ima uticaj na čovjeka. Pa, ako ste oprezni i stvarno naučni vidite da je to Bog koga smo uvijek primjećivali; naime, volja koja ometa vašu vlastitu volju, tendencija koja se ukršta sa našom vlastitom tendencijom, stvar je čisto psihička kao što je i naša svijest psihička. Od iste prirode, možda, pokazujući tragove inteligencije,

razuma, ili lukavstva – sve vrste ljudskih kvaliteta – očito nešto kao psihička stvar, kao čovjek; ali ne sasvim kao čovjek jer je to lukavo i đavolsko, ili dobroćudno ili dobronamjerno kao što čovjek nije.

Zapravo, određeni, posebni ljudski kvaliteti ili navike uvijek su se pripisivali toj drugoj volji, i ona je zamišljena kao ne posve ljudska u izgledu – korisna životinja, na primjer doktor – životinja ili čovjek obdaren izvanrednom čarolijom, vrsta natčovjeka, ili životinja dolje, ili polu – životinja gore. To su bili najraniji simboli za božanstvo. I u historiji, čak i u najrazvijenijim oblicima hrišćanske religije pronalazite takve ideje; Hrist je simbolizovan kao jagnje, Utješitelj, Branitelj, golub; sami Bog je sišao u obliku goluba u misteriji krštenja Hrista. I jevandelisti su još uvijek simbolisani kao polu-životinje ili potpuno životinje. Anđeli su ptice-ljudi ili samo glave sa dva krila ispod, a tijelo je nekako nestalo. To su sve monstruozne ideje o božanskim bićima, prilično primitivne, ali posve vješte kao osebujni izrazi ne-ljudske prirode tih psihičkih događaja koji se ukrštaju sa našom vlastitom ego-voljom.

Dakle, da je Niče mislio poput toga on bi pitao za tu figuru koju je morao nazvati „Zaratustra“. Mogao mu je dati neko drugo ime, ali je izabrao „Zaratustra“. Naravno, imao je racionalno objašnjenje za to, ali da je živio u naše vrijeme zasigurno bi se zapitao što on znači. Rekao bi: „Ovđe se pojavljuje figura; da li sam je ja stvorio? Da li sam to učinio sa predumišljajem? Da li sam ja odlučio da stvorim figuru koja se zove Zaratustra? Tada bi došao do zaključka da nikad nije ni sanjao da uradi takvu stvar – to se samo dogodilo. I nije mogao izbjeći otkriće da se tu nešto dogodilo: ja ga nijesam stvorio, on je definitivno sam sebe stvorio. On je magično iskustvo, stoga mu ja dajem ime. Ja mu čak dajem i oblik. Vjerovatno, ta figura govori, možda ima i vlastiti život jer ja je nijesam izmislio; ona je stvorila sebe. I tada bi prizemljio sa uvjerenjem: „Ako Zaratustra može ponovo da oživi, zašto nije Bog?“

Da li je na neki način Zaratustra različit od koncepcije Boga? Nije nikako. Bog je shvaćen kao koncepcija mudrog starca, i kako neki demon ili heroj mogu ponovo oživjeti zašto nijesu Bog? Tada bi otkrio ovu ogromnu grešku svojeg vremena, ideju da je Boga izmislio čovjek.

Bog nikad nije bio izmišljen, uvijek je bio pojava, psihičko iskustvo – i obratite pažnju, on je isto iskustvo i danas. Ali, u devetnaestom stoljeću uslovi su bili posebno nepovoljni jer su ljudi djelovali pod tom činjenicom da su imali pretpostavke o Bogu.

Vidite, stvari ne mogu ostati neriješene. Naročito, moraju biti definisane kada se stigne do definisanja države ili institucije poput crkve; i dok je Bog predmet obožavanja nešto se određeno mora reći o njemu. Zato su korišćene Isusove poslovice, na primjer da je Bog dobar, stvarno najbolja stvar na svijetu, te da je otac pun ljubavi! Dakle, sve te poslovice su sasvim tačne, ali tu je i stajalište Starog Zavjeta, strah od Boga. Ne možete imati Novi Zavjet bez Starog. Novi Zavjet je vjerska reformacija Starog Zavjeta: on je jevrejski protestantizam. Jevreji su potpuno na stajalištu straha od Boga i trajnog zakona ponašanja, i stoga je reformator morao insistirati da Bog nije samo za plašenje. Jasno je iz mnogih pasusa i psalama da Bog nije samo donosilac Zakona i policajac koji kažnjava prestupnika na licu mjesta, već i otac pun ljubavi, što zapravo znači da je dobronamjeren. Izuzetno je mudar i ljubazan, i daće im sve što žele. Tada se ovaj jevrejski protestantizam odvojio, a bila je čak i nužnost da se odvoji jer pagani kojima je propovijedano jevanđelje nijesu imali pojma o srditom Bogu. Njihova ideja o Bogu bila je da je on pravedna i strašna sila prirode sa personalnom psihologijom, a ne moralna namjera povezana sa bilo čim.

Vidite, Zevs je vrlo nemoralan prijedlog. Bio je slobodno koplje čak i u svoje vrijeme, i ne postoji ništa za poštovanje na Olimpu ili na drugim neznabožackim panteonima. Nije postojao Zakon po

kojem bi se postupalo, i nije postojala ideja o dobru i zlu; naravno, bogovi su takođe bili vrlo loši ljudi. Ako se neko ponašao loše, pretpostavljalo se da je bio posjednut Marsom ili nečim poput toga, ili je imao aferu sa Venerom i bio uhvaćen od njenog muža. I sve te *chronique scandaleuse* (fr. skandalozne hronike, pp.) Olimpa pokazuju da je to bilo stanje svijeta, prirode u kojoj je čovjek živio. Jevrejski stav je moral, pokornost, poštovanje Zakona; i srditi Bog je osvetoljubiv. Naravno, i grčki bogovi su ponekad bili osvetoljubivi, ali to je bilo samo loše raspoloženje i nije postojala ideja o savršeno moralnom Bogu. Zevs je bio upravitelj Olimpa, ali je bio odgovoran velikom odboru upravnika svijeta, *moira*, nevidljivom uticaju, *Societe Anonyme* Olimpa⁴, tako da čak ni Zevs nije mogao raditi sve što je htio. Bio je samo imenovani direktor i *moira* je bila iznad njega.⁵ Tako su bogovi bili mnogo ograničeni na neki način, neka vrsta nadmoćnih, uveličanih ljudskih bića koja podesno reprezentuju ljudske dispozicije sa kojima je čovjek rođen.

Jevrejski bog je posve drugačija stvar. Iznad njega nije bilo sudije u Izraelu. Bio je vrhovni. Ta superiornost se vidi u *Knjizi o Jovu* đe se kladi sa đavolom nad čovjekovom dušom; samo zbog iskustva uništio je stada, žene, djecu i sluge dobrom čovjeku Jovu. Ožalostio ga je sa svakom bijedom pod suncem kako bi dao fer suđenje đavolu; i onda je Bog pobijedio i nazad sve vratio Jovu. To je bila vrlo okrutna šala kakvu je mogao zbijati feudalni gospodar sa svojim predmetom. Ali, to je veoma ozbiljna stvar: to znači da je on sama sudbina, posve proizvoljna sudbina koja stvara zakone. Postoji određena šansa pod uslovom poslušnosti, inače nema bilo kakve šanse: postoji samo krajnja destrukcija. To je veoma istinita slika o svijetu, ali u strašnom aspektu koji ima veze sa istorijom tog posebnog naroda koji je

⁴ *Societe Anonyme*, korporacija – doista, „bezlična korporacija“.

⁵ *Moira*: sudbina, iako je u Homerovo vrijeme mogla biti optužena za zlu sreću.

razvio takvu ideju o Bogu. Istorija jevrejskih plemena prepuna je krvi i uništenja. Nova iskopavanja su pokazala da čak i u onim vremenima kada se činilo da cvjetaju, egipatski kraljevi su vladali tom zemljom, i možete biti sigurni da se jevrejske kolonije nijesu osjećale naročito dobro pod stranim vladarom, pa su vidjeli Boga baš tako, tiranina koji je donio zakone, i ako ih ne poštuju bili su u paklu.

Pa je pod uticajem vremena ta jevrejska emigracija u Egiptu, sa mogućnošću zajedničkog života sa civilizacijom u kojoj su postojali ljudski zakoni, – postojala je ogromna kolonija na primjer u Aleksandriji – donijela veliku promjenu koja se može naročito vidjeti u mudrosti „Izreka“ i „Propovjednicima“. I potom, u jevrejskoj reformaciji zvanoj hrišćanstvo. Postoji benevolentna, dobroćudna strana Boga na kojoj se insistira umjesto na staroj ideji o Zakonu koji je u velikoj mjeri ukinut. Kada je ta religija podučavala pagane nužno su morali odvojiti Novi Zavjet od Starog. To je učinjeno sa veoma velikom pažnjom jer je poruka morala biti nakalemljena na posve drugačiji prijedlog ili premisu; naime, premisu starog dragog *Societe Anonyme* Olimpa; sve te predivne, zabavne i smiješne figure morale su biti odgovorene od drugačije vrste sistema. Tada je nastalo to sinkretičko helensko hrišćanstvo. Vi znate, ono što u naše vrijeme zovemo katolička crkva uglavnom je učvršćivanje i kodifikacija helenskog sinkretizma, sinkretizma vrlo viskog reda u kojem se nalaze sve vrste primitivnih paganskih ostataka. *Sinkretizam* znači rasti zajedno. On je kao konglomerat. Konglomerat materijala sastoji se od različitih stvari koje moraju doći zajedno i učvrstiti se, a sinkretizam je jako puno isto, mješavina mnogih stvari sastavljenih u jednoj. Helenski sinkretizam bi počinjao 200-300 godina prije naše ere i traje sve do III ili IV vijeka naše ere. Sve religije i filosofije Bliskog Istoka i Zapada tada su rasle zajedno i stvarale su posve novu mentalnu atmosferu.

Tada su različiti aspekti Boga postali određeni, kodifikovani, dogmatizovani jer je bilo sasvim neophodno da Bog treba da bude posebno biće kao centar hrišćanskog kulta; morao je da bude dobri otac, a onda je tu moralo biti puno razgovora o đavolu. Taj hrišćanski koncept o đavolu ne postoji u jevrejskoj religiji; naravno, postoje zle sile i Bog je „da“ ili „ne“. On je takođe Bog srdžbe; pošto je njihovo glavno vjersko osjećanje straha od Boga tako jako nije im bio potreban koncept đavola. Sa hrišćanstvom je nastupila podjela u parovima suprotnosti, pa su morali izmisliti đavola, jer taj aspekt, zbog iskustva Boga, postoji i mora biti formulisan. Ali, sa kodifikacijom i dogmatizacijom formulisana je predrasuda; Bog je morao biti nešto određeno i on je očito postao nešto sasvim jednostrano čemu se, na primjer, ne mogu pripisati zle šale; ali sudbina je prepuna vrlo okrutnih šala. Vjerovatno, nijesu mogli pretpostaviti da je Bog stvorio neprilike svijetu, ili da sa svijetom pleše. Sve su te koncepcije morale biti isključene, pa je Bog postajao sve siromašniji i siromašniji i postao je neka određena stvar.

Naravno, reakcija je jednom morala doći od ljudi koji su rekli da je takvu sliku stvorio čovjek. Obratite pažnju, slika nije stvar; iskustvo Boga uvijek je tu. To je najčešće čovjekovo iskustvo, ali u prošlim stoljećima cjelokupni taj razvoj postao je najređe iskustvo. Postoje ljudi koji idu po svijetu i kažu da nikad ne doživljavaju Boga; oni i ne znaju što je to. Ali, on je najprostija stvar. Kad izlazite iz sobe i spotaknete se preko praga kažete prokletstvo, jer mora da postoji loš duh u sobi koji vam je podmetnuo nogu da padnete preko praga, to je izvorno iskustvo nečega što vam se događa, što ne želite. Sudbina vam protivurječi svaki dan. Mi sami uvijek radimo stvari koje ne želimo da radimo. I ko to radi? Zapravo, to je drugo biće i ako ga pratite – ako pažljivo istražite što to biće znači, koje se ukršta sa vašom linijom – nešto ćete videti. Ali, mi nikad daleko ne možemo videti: sve objašnjavamo sa sobom. U ovom smo slučaju pali

preko praga, a u tom preko stolice, i prag nikad nije stolica, i da smo pali preko oboje nije bitno. Ili kažemo laž i kažemo da je to upravo ta posebna laž, a sljedeći dan to je još jedna. To je način na koji mi isjećamo stvari. Sve vrijeme isjećamo iskustvo Boga, pa onda naravno ne doživljavamo Boga; doživljavamo samo određene male činjenice koje ništa ne znače. One ništa ne znače jer u njih ne stavljamo značenje. To je kao da ste pročitali samo dugi niz slova, i naravno to zvuči ludo, ali ako ih složite zajedno i pročitate „Na Sretnim Ostrvima“ to nešto znači.

Ali, to je način na koji čitamo našu psihologiju, ili psihologiju božanstva: stvar koja poput munje dolazi između, koja se ukršta sa našim namjerama. To je ono što radimo u analitičkoj psihologiji – ne čitamo samo slova, već nastojimo da ih složimo zajedno. Na primjer, prije neku noć sanjali ste to i to, sljedeće noći sanjali ste željeznicu, noć nakon toga bataljon pješadije, a sinoć ste sanjali da ste rodili dijete. Sanjali ste svake noći i kažete da snovi nemaju nikakve veze jedan sa drugim, pa vam savjetujem da zapišete sva ta slova zajedno u njihovom prirodnom slijedu, a zatim pročitate taj slijed; videćete nešto izvanredno: da je to kontinuirani tekst. Otkrićete nešto o psihologiji toga ne-ega, otkrićete zašto to ljudi zovu „Bog“ ili „demon“ – kako više volite. Pošto je kontinuirana onda ima smisla, to nije samo gomila elemenata koja nema nikakve veze jednih sa drugim.

Pa sada, Bog je pretpostavka budući da je njegova slika postala dogmatizovana, kodifikovana forma, i kao što sam rekao, ta činjenica je zašto je neka takva ideja konačno morala biti poremećena. Sam život više ne može tolerisati tako blasfemično ograničenje moći i mogućnosti psihičkog fenomena koji se konačno naziva „Bog“. Ovaj psihički razvoj instinktivno je funkcionisao do trenutka kada je dogmatizovana slika morala biti uništena. I Niče dolazi iz vremena čija je odlika svrgavanje te slike. Ali naravno, kao što se to uvijek dešava ode se predaleko i onda se trpe posljedice – u tom slučaju, pretpostavka da Bog

ne postoji kada je čovjek rekao da ne postoji. Baš kao što postoje ljudi koji pretpostavljaju da nesvjesno ne postoji jer oni kažu da ga nema. To je nevjerovatno djetinjasto, ali kao što još uvijek postoje mnogi infantilni ljudi, takvi infantilni sudovi će se ponavljati, pa im se čak i vjeruje. Ali, ako imate sumu obične inteligencije vi znate da je sve to koještarija: ne možete odstraniti stvar govoreći da nije; fenomen još uvijek postoji bez obzira što kažete o njemu. Dakle, kada je pretpostavio da Bog ne postoji jer je on rekao da je samo izum, što je poput pretpostavljanja da nesvjesno ne postoji jer vi kažete da ga nema, tada se događa veoma posebna stvar, nešto se ukršta sa vašom voljom. I što možete reći? Ne možete se praviti kao da ste se vi sami ukrstili sa svojom voljom; nijeste. Onda ste se ukrstili još sa nečim. Pa, kako se može onda objasniti ta činjenica – mislim, ako mislite filozofski? Naravno, ako mislite praktično – što znači ne misliti uopšte – nijeste to objasnili. Tada možete pustiti da to ode i reći da je to prosto slučajno; to ne možete učiniti predmetom filozofije ili nauke. Tada, naravno nemate zadatak da objasnite bilo što, već jednostavno odbijate misliti. To je savršeno izvodljivo, naravno; milioni ljudi žive bez razmišljanja. Možete živjeti bez razmišljanja ako vam se dogodi da ste taj tip ličnosti – to je u pitanju. Ali, ako vam se dogodi da ste osoba koja ne može živjeti bez razmišljanja, što o tome možete misliti? Jer ako kažete da ne postoji ništa što ometa, ne postoji nesvjesno – drugim riječima ne postoji Bog, nema ne-ego psihe – kako onda možete stvari objasniti?

Mr. Alleman: Ili postoje odgovori za sve, ili morate nešto izmisliti.

Prof. Jung: Dakle, ljudi su veoma pametni. Biti odgovoran za sve je mučno. To je poprilično veliko i postoje skromne prirode koje ne žele biti odgovorne, pa što one pretpostavljaju?

Mrs. Naeff: Oni druge čine odgovornim.

Prof. Jung: Naravno, oni prosto prenose tu odgovornost na druge; tada su svi drugi odgovorni i sami se hvale da su skromni

i da su uvijek žrtve. To je takozvano „osjećanje inferiornosti“ objašnjenje, a drugo je „megalomanija“ objašnjenje. Ili, rezultat može biti, ako čovjek ima stvarno konsistentan um u tom pogledu i čvrsto je uvjeren da ne postoji takva stvar kao ometajuća volja, da će konačno prizemljiti sa paranojom; tada će biti prilično siguran u činjenicu da je on uradio takve stvari, ali i da progonitelji pripremaju za njega takve zamke i da tajno rade protiv njega. Reći će to su Frimasoni, Jezuiti, nacisti ili komunistički špijuni. Vidite, to su euhemeristička objašnjenja koja konačno vode u vrstu paranoje.

Pa, kada Niče objašnjava da je Bog nagađanje i da ne treba nagađati o onome što ne mogu stvoriti, to znači da je to neostvarljiva hipoteza. Tada je rekao da Bog ne postoji; pošto čovjek nikad nije napravio Boga i zato pretpostavlja da Bog postoji, zato nema Boga. Ne postoji ništa protiv našeg življenja ili htjenja, ne postoji ometanje; ako postoji ometanje to bi bilo zbog nečega pogrešnog u drugim ljudima, i treba nešto uraditi u vezi toga. Niče nije bio čovjek koji je projektovao svoju psihologiju na druge; naravno, u *Zaratustri* postoje neki dokazi o eksteriorizaciji neke njegove psihologije, ali to nije toliko važno. Za njega je vrlo važno da je odgovoran; ako su stvari nesavršene treba ih napraviti savršenim. Zato stvara Natčovjeka; stvara čovjeka kakvi vi stvarno treba da budete, čovjeka koji stvara istinitu teoriju da Bog nema: naime, čovjeka čija volja nije nikada ukrštena, za koga je sve moguće. Vidite, ovo nipošto nije previše originalna ideja; ovu vrstu govora čujete u protestantskoj propovijedi, to je previše protestantska ideja da treba da budete onaj koji želite biti – odnosno, ne želite jer je nemoralno željeti bilo što. Možda poželite nešto prijatno, a nešto prijatno je nemoralno; uvijek morate željeti nešto neprijatno. Pa, budući da Natčovjek nije prijatan on je moralni zadatak; vi trebate, i prokleti da ste ako se svake nedelje ne molite za njega. Vidite, ova ideja o Natčovjeku izvedena je iz te vrlo protestantske ideje.

Protestantizam, naravno, govori puno o božjoj milosti, da bez nje ne možete ništa napraviti, pošto ste išibani u uvjerenju da morate poštovati zakon koji je stvorio Bog. Zato svaki pravi protestant ima jevrejsku animu koju propovijeda Stari Zavjet tako da on nije čak ni hrišćanin, već stari, dobri jevrejin. Naravno, kao što svaki pravi Jevrejin ima hrišćansku animu, jer ne može djelovati bez dva gledišta; ne možete se samo plašiti Boga već ga takođe morate i voljeti. Dakle, ne postoji Jevrejin bez tog hrišćanskog kompleksa, kao što ne postoji dobri protestant bez jevrejskog kompleksa; previše su međusobno slični, samo je jedan unutar rukavice, a drugi izvan. Protestantsko vjeronanje u božju milost, s druge strane, je balansirano striktnom primjenom Zakona. Stoga, pravi dobri Bog protestantskih zajednica je čestitost, kao što vidimo u Americi i drugdje. To znači poštovanje Zakona, nižu tačku gledišta koja nema nikakve veze sa hrišćanskom ljubavlju. To je hrišćanski strah. Vidite, taj pokušaj protestanta da prisili sebe na idealnu formu zaista je ne vjerovanje u božju milost, jer da stvarno u to vjeruje on bi rado pretpostavio da će Bog u njegovo vrijeme učiniti za njega pravu stvar; i ako on danas nije savršen, u redu, malo je u interesu Boga da učini nešto u tom pravcu, da mu dā nešto od svoje milosti kako bi grješnik od danas postao bolji u budućnosti. Ali, pravi protestant praktično u to ne vjeruje. On vjeruje da mora sebe pretvoriti u dobro biće, i da će to učiniti, to je samo njegova odgovornost.

U ovoj zemlji mi imamo predivnu pjesmu koja karakteriše duh protestanta na vrlo lijep način. Ona pokazuje njegov dvostruki moral. To je popularna verzija izvjesne crkvene himne; jedan stih je na visokom njemačkom jeziku, a nakon njega je komentar u švajcarskom žargonu koji je u suprotnosti sa značenjem stiha. Na nesreću on je u dijalektu, ali ću pokušati da ga prevedem. „Ko vjeruje u Boga i sam nema ništa, ko polaže svoje nade u Boga i ne radi ništa, takvog nekog Bog na čudesan način mora održati“.

Inače, stvari uopšte neće funkcionisati. To je tačno protestantsko gledište; sve je napravljeno da zavisi od nečijeg vlastitog morala, nečije vlastite odgovornosti; nema oprosta, i u isto vrijeme vjeruje se u božju milost.

Miss N. Taylor: Da li znate škotsku priču o vjeri koja pokreće planine? Bila je jedna stara dama koja se molila da nasip ispred njene kuće bude uklonjen, i kada je došla dolje sljedećeg jutra i našla da nasip još uvijek postoji, rekla je: „Koliko sam mislila“!

Prof. Jung: To je vrlo dobro. Tako da se te dvije stvari međusobno isključuju. Ova ogromna količina moralne odgovornosti koja je na protestanta nagomilana prisiljava ga na prećeranu i ekstravagantnu vjeru i nadu u svoju vlastitu sposobnost; on se nada i želi da bude u stanju da stvori to čudesno biće koje je on trebalo da bude. Tekst prosto nastavlja tu ideju.

„Ne možda vi sami, braćo moja! Ali u očeve i pretke Natčovjeka možete se pretvoriti: i dozvolite da to bude vaše najbolje stvaranje“!

Pripremite se, možda vi nećete dostići kraljevstvo nebesko, ali vaši sinovi i unuci napokon će doći do neba. Vidite, to je najbolja protestantska forma: ono što ja nijesam ostvario, time ću opteretiti svog sina; on će to uraditi. Jer uvijek je ispod ta ideja: Hrist će se postarati o poslu. Ako u meni postoji konflikt ja ću ga predati Hristu i on će sa njim pobjeći u pustinju, te ga odnijeti daleko od mene. Mi u naše vrijeme imamo velike religiozne pokrete u kojima se to događa. To se rađa iz bijede i potrebe protestanske svijesti koja mora pronaći put iz toga, tako da oni ljudi koji to uzimaju za ozbiljno moraju pronaći ideju o žrtvenom jarcu koji je poslat u pustinju da se bavi njihovim vlastitim grijehovima, a oni uzimaju Hrista kao žrtvenog jarca. Oni ga tovaru jer je razapet, obožavani žrtveni jarac. Ti ljudi jednostavno više ne mogu podnijeti moralni stres, oni potiskuju svoju vlastitu moralnu odgovornost i zovu je Hristovom, i tu je ostavljaju.

Ali, onda nijesu više ljudi; izgubili su svoj grijeh, crnu stvar, koja je duhovno plodna zemlja.

Ideja o žrtvenom jarcu je u redu; božanskom posredniku koji preuzima ulogu žrtvovanog; to je ideja koja djeluje psihički sve dok je neko član institucije ili zajednice sa punim učešćem sa svim drugima. Tada nije važno ko nosi teret, po mogućnosti sveštenik ili žrtvena životinja, ili kriminalac koji reprezentuje Boga ili kralja. Nije važno ko je u toj zajednici izabran da nosi grijeh jer je on cjelokupna zajednica, a cjelokupna zajednica je on lično. To je kolektivna emocija koja je za nas previše čudna ; sada je teško možemo zamisliti – sasvim je primitivna. Naravno, kada sami dogurate do stanja sličnog dervišu vi ste u vibrirajućoj emociji, u ekstatičnom stanju, i sve ostalo je isto; i tada nije važno ko je udaren, vi ili neko drugi. Tada možete kidati svoju kožu, isjeći svoj grkljan, ili sveštenik može doći i isjeći vaš grkljan, i žrtvovati vas. To je sve jedno: vi sami ne postojite. Njima treba takva emocija i takvo jedinstvo kako bi ideja o žrtvenom jarcu uopšte funkcionisala; u današnje vrijeme to ne bi išlo jer je naša svijest stvarno previše individualizovana. Iako vidimo vrlo neobične stvari, mislim na entuzijazam 06. maja u Njemačkoj!⁶ Ne mogu procijeniti koliko daleko to ide, ali pretpostavljam kad svijest nije dovoljno jaka i postoji mnogo kolektivnog straha, da se ljudi ponovo ujedine pod određenim okolnostima u određenu vrstu *ekstasis*. Sve to vikanje i ritam, i lime-ni orkestri koji marširaju zajedno produkuju kolektivni zanos koji se izražava u toj izuzetnoj vjeri u lidera. Lider je tada žrtveni jarac: njega tada čine odgovornim. On reprezentuje svakog, tako da postoji *participacija*, što je, naravno, nešto poput primitivnog kolektivnog religioznog fenomena. Cijela stvar je vjerovatno religiozni fenomen; političari samo razgovaraju.

⁶ Entuzijazam 06. maja: što god da je bilo o tome *London Times* nije izvijestio. Možda nacističke demonstracije, ili reakcija na Musolinijevu kampanju protiv Adis Abebe. Italija je objavila aneksiju Etiopije 09. maja 1936. godine.

Mrs. Volkhardt: Postojala je u Njemačkoj žena koja je toliko mnogo željela da se susretne sa Firerom, i jednoga dana je imala tu priliku. Rekla je: „*Heine mein Führer*, i onda je on razgovarao sa njom, i bilo je prelijepo, tako da se ona iznenada onesvijestila. I ta ista stvar se dogodila i drugima.

Prof. Jung: Dakle, to je neobična reakcija – moramo je ostaviti sa tim. Pa, sada ideja o Natčovjeku kojeg je trebao stvoriti čovjek jako je potpomognuta Darwinovim idejama koje su bile moderne u to vrijeme. Naravno, Darwin ne upućuje na to da bi se Natčovjek mogao stvoriti po volji; on je prosto pokazao mogućnost transformacije vrsta, recimo od majmuna do čovjeka. Ali, onda, odjednom, postavlja se pitanje ako se majmun razvio u čovjeka u što se može razviti čovjek? Čovjek može otići dalje i proizvesti superiorno biće u odnosu na stvarnog čovjeka. I tada protestantski ideal poskoči i kaže: „To je ono što treba da uradite“. Ako postoji protestantski majmun on bi mogao jednom u nedelju ujutro reći: „Dakle, Ja stvarno trebam stvoriti čovjeka“ – što je zapravo ono što Niče ovdje predlaže da se uradi, naravno, ne u jednoj generaciji: on to daje najmanje u tri generacije. Da smo na ovaj način stavili argument pred njegovim nosom on bi naravno sve to vidio; ali ovaj argument, kao što smo ga objasnili, nikad na Ničea ne bi uticao jer je njegov stvarni motiv bio religiozni. Ta Natčovjek ideja je u potpunosti simbolička. Ipak, da mu je neko rekao da je to simbolička ideja, da ne može pretpostaviti da će u nekoliko generacija stvoriti čovjeka superiornijeg od nas on bi to odbio, jer je za njega jednako crno i nemoguće da prihvati postojanje simboličkog Natčovjeka. Jer je simbolički Natčovjek psihološki Natčovjek, prosto superiorna svijest. Vidite, to mu ni najmanje ne bi odgovaralo.

Pa, kada kažemo da je sa svojim konceptom o Natčovjeku Niče mislio na Sopstvo, to je samo pretpostavka i nije čak ni valjana; on nije mislio na Sopstvo kako mi razumijemo taj koncept. On je mislio ono što je rekao, nadmoćni čovjek, čak fizički različit,

prekrasan čovjek, zvučni čovjek kakav je čovjek trebao biti, i ta ideja, naravno, nema nikakve veze sa Sopstvom. Mi znamo sasvim dobro da nijedan čovjek nikada ne može postati Sopstvo; Sopstvo je sasvim različit red stvari. Pa ako pokušamo da prevedemo Ničeovu ideju, taj termin ne bi trebalo da koristimo. Ipak, kada on govori o Natčovjeku to zvuči kao nešto što nije samo čovjek šutrašnjice, čiji je rep malo kraći, ili čije uši nijesu više naglašene, čovjek poput grčkog boga ili nečeg od te vrste. On takođe misli da je to čovjek koji je veći nego čovjek, super-čovjek. On zvuči kao nešto jer je simbol, a simbol je jer nije objašnjen; ako bi pokušali da ga objasnite susreli bi sve kontradikcije koje su postojale u Ničeovo vrijeme, i koje su takođe bile u njemu. Vidite, Natčovjek je stvarno Bog koji je ubijen, objavljeno je, naravno, da je mrtav i onda se on naravno pojavljuje u velikoj želji za spasenjem; to znači Natčovjek. Tu je opet Bog. Pa, riječ „Natčovjek“ zvuči poput „Bog“ za dobrog hrišćanina; ta riječ je bremenita emocijama, željama, nadama, najvećim značenjem. I kad je analiziramo na trezven i kritički način sigurno ne dajemo za pravo toj koncepciji. Ali, mi pripadamo vremenu poslije Ničeovog. Mi poznajemo simbol i imamo ideju o psihologiji i ona za nas ne znači isto.

Prevero i uredio: **Ilija Kapičić**